

KITOBXON NUTQINING BOYISHI – BARKAMOL SHAXS KAMOLATI

Sharipova Muxlisa
Matkarim qizi

Qo‘qon davlat universiteti Kutubxona-axborot
faoliyati mutaxassisligi II-bosqich magistranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada kitobxon nutqining shakllanishi, uning boyishi va bu jarayonning barkamol shaxs kamolotidagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, mutolaaning nutq rivojiga ta’siri, so‘z boyligini oshirishdagi ahamiyati va yoshlar tarbiyasidagi roli tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar

kitobxonlik, nutq madaniyati, mutolaa, barkamol shaxs, tafakkur, til boyligi, ma’naviyat.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы формирования речи читателя, её обогащения и роль этого процесса в развитии гармоничной личности. Также анализируется влияние чтения на развитие речи, увеличение словарного запаса и его значение в воспитании молодёжи.

Ключевые слова: чтение, культура речи, словарный запас, личность, мышление, духовность.

Abstract. This article discusses the development and enrichment of a reader’s speech and its role in the formation of a well-rounded individual. It also analyzes the impact of reading on speech development, vocabulary expansion, and its importance in youth education.

Keywords: reading, speech culture, vocabulary, personality, thinking, spirituality

KIRISH

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda har tomonlama yetuk, mustaqil fikrlay oladigan, ma’naviy barkamol shaxsni tarbiyalash eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyoti ko‘p jihatdan insonlarning bilim darajasi, tafakkuri va nutq madaniyatiga bog‘liqdir. Ayniqsa, yosh avlodni tarbiyalash jarayonida ularning nutqini rivojlantirish, so‘z boyligini oshirish va erkin fikr bayon qila olish qobiliyatini shakllantirish dolzarb masala sifatida qaraladi. Nutq — inson tafakkurining ifodasi bo‘lib, u orqali shaxs o‘z fikrini boshqalarga yetkazadi, muloqot qiladi va jamiyatda o‘z o‘rnini topadi. Nutqning boy

va ravon bo‘lishi esa bevosita kitobxonlik bilan bog‘liq. Kitob o‘qish insonning lug‘at boyligini kengaytiradi, fikrlash doirasini rivojlantiradi hamda nutqining ifodadorligini oshiradi. Shu o‘rinda ta‘kidlash joizki, kitobxonlik nafaqat nutqni, balki insonning ma‘naviy olamini ham boyitadi. Mutolaa jarayonida o‘quvchi turli hayotiy voqealar, obrazlar va g‘oyalar bilan tanishib, o‘z dunyoqarashini kengaytiradi. Bu esa barkamol shaxs shakllanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda yoshlarning kitobga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularni mutolaaaga jalb etish davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan. Chunki kitobxon jamiyat — taraqqiyot garovi hisoblanadi. Shu bois kitobxon nutqining boyishi masalasi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy ahamiyatga ham egadir. Hozirgi zamon jamiyati inson kapitaliga, ya‘ni bilimli, tafakkuri keng va nutqi rivojlangan shaxslarga tobora ko‘proq ehtiyoj sezmoqda. Ayniqsa, globallashuv va axborot oqimlari kuchaygan bir davrda insonning o‘z fikrini aniq, ravon va asosli tarzda ifoda eta olishi muhim kompetensiyalardan biri sifatida qaralmoqda. Shu nuqtai nazardan, nutq madaniyatini rivojlantirish masalasi nafaqat tilshunoslik yoki pedagogikaning, balki jamiyat taraqqiyotining ham muhim omiliga aylanib bormoqda. Zamonaviy ta‘lim tizimida “o‘qish savodxonligi” tushunchasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Bu tushuncha nafaqat matni o‘qish, balki uni tushunish, tahlil qilish va undan xulosa chiqarish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Ana shu jarayon bevosita kitobxon nutqining shakllanishi va boyishiga xizmat qiladi. Chunki o‘qish jarayonida inson til birliklarini chuqurroq anglaydi, yangi so‘z va iboralarni o‘zlashtiradi hamda ularni nutqida qo‘llashni o‘rganadi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, muntazam kitob o‘qish inson miyasining faoliyatini kuchaytiradi, xotirani mustahkamlaydi va tasavvur qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu esa o‘z navbatida nutqning boyishi va ifodadorligining ortishiga olib keladi. Ayniqsa, badiiy asarlarni o‘qish insonda empatiya — boshqalarni tushunish qobiliyatini shakllantiradi, bu esa muloqot madaniyatining yuksalishida muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, bugungi raqamli davrda yoshlarning ko‘proq qisqa va tezkor axborot iste‘mol qilishga o‘rganib borayotgani kuzatilmoqda. Bu esa ularning nutqida soddalik, qisqalik va ba‘zan yuzakilikni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli an‘anaviy kitobxonlikni rivojlantirish, chuqur mutolaa madaniyatini shakllantirish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda. Kitobxonlik nafaqat nutqni boyitadi, balki shaxsning axloqiy va estetik qarashlarini ham shakllantiradi. Mutolaa orqali inson milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o‘zlashtiradi, o‘zining ma‘naviy olamini boyitadi. Bu esa barkamol shaxsni tarbiyalashning muhim sharti hisoblanadi. Shunday ekan, kitobxon nutqining boyishi masalasi bugungi kunda keng qamrovli ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, u yosh avlodni har tomonlama rivojlantirishda asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Kitobxonlik inson nutqini rivojlantirishning eng muhim va samarali vositalaridan biridir. Mutolaa jarayonida o‘quvchi nafaqat yangi bilimlarga ega bo‘ladi, balki tilning nozik jihatlarini, uslubiy boyliklarini ham o‘zlashtiradi. Bu esa uning nutqida aniqlik, ravonlik va ifodalilikni ta‘minlaydi. Nutq boyligi — bu shaxsning tafakkuri, bilim saviyasi va dunyoqarashining muhim ko‘rsatkichidir. Kitob o‘qimaydigan insonning nutqi odatda sodda, takroriy va cheklangan bo‘ladi. Aksincha, muntazam mutolaa qiladigan kitobxonning nutqi boy, rang-barang va ta‘sirchan

bo'radi. Chunki u turli janrdagi asarlar orqali yangi so'zlar, iboralar va ifoda vositalarini o'zlashtiradi. Ayniqsa, badiiy adabiyotlar nutqni rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega. Badiiy asarlarda qo'llanilgan tasviriy vositalar, obrazli ifodalar, metafora va ta'riflar o'quvchining nutqini boyitadi, uni yanada ta'sirchan qiladi. Ilmiy va publitsistik asarlar esa mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi, nutqning aniq va izchil bo'lishiga yordam beradi. Shuningdek, kitobxonlik inson tafakkurini ham rivojlantiradi. Tafakkuri rivojlangan shaxs esa o'z fikrini erkin, asosli va aniq ifoda eta oladi. Bu esa jamiyatda faol ishtirok etish, muammolarga yechim topish va mustaqil qaror qabul qilishda muhim omil hisoblanadi. Bugungi kunda yoshlar orasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish dolzarb vazifalardan biridir. Buning uchun maktab, oila va jamiyat hamkorlikda ish olib borishi zarur. Ota-onalar farzandlariga kitob o'qishga mehr uyg'otishi, o'qituvchilar esa ularni to'g'ri yo'naltirishi lozim. Zamonaviy texnologiyalar — elektron kitoblar, audiokitoblar ham bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, muntazam kitob o'qiydigan yoshlarning nutqi rivojlangan, fikrlash qobiliyati yuqori va ular o'z fikrini erkin bayon qila oladi. Bunday yoshlar kelajakda jamiyatning faol, bilimli va barkamol a'zolariga aylanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kitobxon nutqining boyishi barkamol shaxsni shakllantirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Nutqi rivojlangan inson o'z fikrini aniq, ravon va mantiqan izchil ifoda eta oladi, bu esa uning ijtimoiy hayotdagi faolligini oshiradi. Bunday shaxs jamiyatda o'z o'rnini topa oladi, turli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qiladi va atrofdagilar bilan samarali muloqot o'rnatadi. Kitob mutolaasi esa ana shu jarayonning eng muhim vositasi sifatida xizmat qiladi. Mutolaa orqali insonning lug'at boyligi kengayadi, nutqi ifodali va ta'sirchan tus oladi, tafakkuri esa chuqurlashadi. Ayniqsa, badiiy, ilmiy va publitsistik asarlarni muntazam o'qish shaxsning har tomonlama rivojlanishiga, uning ma'naviy va intellektual salohiyatining yuksalishiga olib keladi. Shuningdek, kitobxonlik insonda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, voqea-hodisalarga baho berish kabi muhim ko'nikmalarni shakllantiradi. Bu esa zamonaviy jamiyatda raqobatbardosh, bilimli va ijodkor shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Nutqi boy inson nafaqat o'zini erkin ifoda etadi, balki boshqalarga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi, yetakchilik qobiliyatini namoyon eta oladi. Bugungi kunda globallashuv sharoitida yoshlarning kitobga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularni mutolaaga jalb etish va nutq madaniyatini rivojlantirish strategik vazifalardan biri hisoblanadi. Bu borada ta'lim tizimi, oila va jamiyatning o'zaro hamkorligi alohida ahamiyatga ega. Zamonaviy axborot texnologiyalaridan oqilona foydalanish orqali kitobxonlikni yangi bosqichga olib chiqish mumkin. Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, kitob — bu nafaqat bilim manbai, balki inson nutqini boyituvchi, tafakkurini rivojlantiruvchi va uni barkamol shaxs darajasiga olib chiquvchi beqiyos vositadir. Kitobxonlik madaniyati yuksak bo'lgan jamiyatda ma'naviy yetuklik, intellektual salohiyat va barqaror taraqqiyot ta'minlanadi. Shu sababli har bir inson o'z hayotida mutolaani muhim o'rin egallashiga e'tibor qaratishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent, 2008.
2. Qosimov B. Nutq madaniyati asoslari. Toshkent, 2010.

3. Yo'ldoshev M. Til va nutq madaniyati. Toshkent, 2015.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari va farmonlari.
5. Zamonaviy pedagogik va lingvistik manbalar.